

Nem létező hely, seholország. Eutopia. Jó hely, az ígéret földje, földi mennyország. Az életre kelt álom, az öntudatra ébredt közösségi tudattalan, a megtestesült eszmény, melynek egyetlen hibája, hogy nem létezik. Kánaán, Árkádia, Cockayne, az Üveghegy másik oldala, az Óperenciás-tenger túlsópartja. Platón tökéletesen szervezett köztársasága, Vergilius *Georgikonja*, az aranyrudakkal végigkövezett Eldorádó. A shakerek és a mennoniták keresztény-kommunista közösségei. A bostoni transzcendentalisták, s köztük a nagy amerikai író, Nathaniel Hawthorne termelői és életszövetkezői, a Brook Farm. Fourier racionális falanszterei, Owen boldog munkáskolóniái. Marokkói beatniktanyák és kaliforniai hippikommunák. Szép új világ.

És persze utópia. Azazhogy *Utópia*, Morus Tamás 1516-ban közzétett, műfajalapító műve, melynek főhős-narrátora, Csapatűz Rafael számol be a messzi Boldogországban – igen, Utópiában – tett utazása csudás élményeiről. Mintaszerűen szervezett, igazságos és kiszámítható világ ez, ahol az átlagpolgárnak nem kell túrnie a korai XVI. század angol alattvalóit sújtó balsors minden nyűgét s nyilait. Szántóit, mezeit, veteményesét nem zabálják fel a „bekerítés” néven hírhedtté vált nagyszabású földkisajátítás nyo-

mán tenyésztett, s az angol textilipar alapanyagát szállító – közvetve pedig a holland kereskedőket gazdagító – „gyapjas emberevők”, a bégető birkák tízezrei, erdeit nem irtják ki a most kiépülő birodalmi flotta profithajász beszállítói máig ható környezetrombolást okozva, hitéletének színhelyeit nem magánosítják egy vallási türelmetlenségtől elvakult reformátor-király – a vérnősző VIII. Henrik – mindenre kapható ügynökei, s hadakoznia is csak önvédelemből vagy az elnyomottak megsegítése okán muszáj, ha muszáj. Mert nem angol alattvaló, hanem Utópia polgára ő. És mégis, a szabadidejében önmagát szervezett körülmények közt, klasszikus auktorok műveit forgatva művelő, férjet-feleséget a bölcs vének orvosi – eugenetikai – szakvéleménye alapján választó boldogszigeti lakosság életéről szóló beszámoló távolról sem ébreszt olyan irigységgel elegy csodálatot a későbbi korok olvasójában, mint Rafael mester hallgatóiban. Ennek oka igen egyszerű. Morus Tamás fantasztikus útikönyve ugyanis nem annyira egy még kitalálendő ország megalkotásához kínált cselekvési tervet, mint amennyire egy nagyon is valós Anglia ezer bajáról kívánt szatirikus torzképet rajzolni. Tán Morus művének azon freudi ihletésű értelmezése a legtalálóbbról, melyben az aranyat csak bilincsek vagy éjjeliedények alapanyagául használó Utópia története szexuálpatológiai alapú társadalomlélektani allegória. Ha viszont Szerb Antallal olvassuk Csapatúz uram útibeszámolóját, akkor a minden életmegnyilvánulást a legapróbb részletekig szabályozó kaszárnyavilág láttán méltán borzadunk el, s a „derék humanista” művében a születő műfajt máris akaratlannul kigúnyoló önparódiát láthatunk. A *Világirodalom*

történetének kimondatlan következtetése szerint bár *eutópiának* szánták, az *Utópia* valójában a madáchi falanszter-jelenet krómhideg poklát megidéző *disztópia*, azaz negatív vagy ellen-utópia, esetleg – a műfaj egy másik kiemelkedő reprezentánsát jegyző Anthony Burgess nyelvi leleményével élve – az utópia ellentéte: *kakotópia*. Pontosan az, ami a jelen regény címe is lehetne, ha szándékolta iróniájától megfosztva, szó szerint értenénk – rút új világ.

Aldous Huxleynak mégsem rég halott honfitársa, az első igazi utópia szerzője adta legismertebb műve megírásához a közvetlen indíttatást. Pedig a *Szép új világ* is egy távoli – bár XXVI. századi történetével inkább időben, mint térben távoli – helyszíneken játszódó, útleírásként is olvasható filozófiai tézisregény – afféle utópia. Mégis, a közvetlen előzmények közt későbbi eredetű olvasmányélmények és az író életének némely emlékezetesebb eseményei érdemelnek említést. Mindenekelőtt az apai nagyapa, a Darwin bulldogjaként elhíresült biológus, Thomas Henry Huxley szegénysorsú, de tehetséges tanítványából világhírű íróvá avanszált H. G. Wells érdemel itt említést. E „rémes, közönséges kis ember” naivul optimista utópiái, a tudomány-szülte, univerzális jólétet jövendőző Modern utópia (*A Modern Utopia*, 1905) és az *Emberistenek* (*Men Like Gods* 1923, magyarul 1925) című, sci-fi elemekből építkező regénye tett Huxleyra mély, bár inkább viszolygást, mint bámulatot keltő, hatást. Aztán egy inkább gyakorlati, semmint szépirodalmi érdemeiről ismert kortárs, a wellsi próféciákat azokkal gyakorlatilag egy időben vagy még azok előtt megvalósító amerikai iparmágus, Henry Ford önéletrajza, az *Életem és művem*

(*My Life and Work*, 1922) váltotta ki szerzőnk termékeny ellenszenvét. Vonzóbb, követendő példával a világ – vagy legalábbis Európa – másik, keleti végéből az irodalom palackpostájával üzenő Franz Kafka és az intelmeit még keletebből a Nyugat felé elkiáltó orosz mérnök-író, Jevgenyij Zamjatin nyomasztó víziói és ellenutópiái szolgálhattak a *Szép új világ* megírásához. Az abszurditásig elidegenedett modern államgépezet kiismerhetetlen működését komor színekkel festő *Kastélyt* (1926, angolul 1930) egy levelében Huxley épp saját antiutópiája megírása idején értékelte a korszak egyik legfontosabb művének. Arról ugyan nincsenek dokumentált ismereteink, hogy az orosz író társ példaképével, Wellsszel feleselő Zamjatin művéről miképp vélekedett Huxley, a világirodalom talán legreménytelenebb regényét, az 1984-et is megihlető, angolul 1924-ben kiadott expresszionista disztópia, a *Mi* (*Mü*, 1919 k./1990) sem lehetett ismeretlen a *Szép új világ* írója előtt.

Az életrajzi vonatkozások szerepe az olvasmányélmények hatásánál is nyilvánvalóbb. Miközben 1931 tavaszán-nyarán Sanary-sur-Merbe, a Côte d’Azure-ön fekvő, csendes kis üdülőhelyre elvonulva dolgozott a *Szép új világ* kéziratán, Huxley fülében a már idegennek tetsző Anglia s azon belül a még idegenebb ipari észak éles zörejeivel, orrában pedig e zord vidék őszinte illataival idézgette emlékezetébe az ipar-technikai civilizáció riasztó emlékeit. Mint biográfusaitól tudjuk, a *Szép új világ* motívumait, és ami még fontosabb: a megírásra sarkalló társadalomjobbító indulatokat a szerző a Durham-környéki szénbányák tárnáiban, az ICI vegyipari cég billinghami üzemében és a Joseph Lucas & Fia birminghami elektromágnes-

gyárában tett látogatásainak köszönhető. Az Imperial Chemical Industries tulajdonosa, az iparmágnás Sir Alfred Mond a regényben ábrázolt világállam egyik korlátlan hatalmú vezetőjének, Mustapha Mondnak adta beszélő nevét (a „keresztnev” a Törökország modernizációját megindító legendás államférfitől, Musztafa Kemál Atatürktől származik). A korabeli autógyártásban használt elektromos alkatrészeket előállító Lucas-művek csarnokaiban tett látogatás képei ennél is mélyebb nyomot hagytak az író emlékezetében. A Külföldi kirándulások Angliában című, 1931-ben megjelent karcolatában Huxley így idézi fel a birminghami üzem egy csarnokában látottakat:

...negyven-ötven lány ült egy hosszú asztal mellett. Előttük egy végtelenített szalag kúszott tova egy villanymotor alkatrészeit hordozva hátán. Minden lánynak más feladata volt: ki fémrudat illesztett a helyére, ki itt vagy ott húzott meg egy csavart, hogy mindenféle drótokat erősítsen a munkadarabra. Mikor a sorban utolsó lány is végzett munkájával, egy újabb gyújtómágnés került le a szalagról, hogy egy újabb automobilba szerelhesse be valaki más.*

A gyújtómágnés működési mechanizmusáról mit sem sejtő, mindig egyazon műveletet ismétlő lányokat persze sokkal kevésbé kellett megfizetni, mintha a cég jól képzett, felnőtt férfi munkaerőt alkalmazott volna.

---

* Huxley: „Sight-Seeing in Alien England” – David Bradshaw szerkesztésében: *Hidden Huxley: An English Intellectual*, 2002. 74. oldal. (A szerző fordítása.)

A szalagmunkát végző hajadonok képe némi módosítással a *Szép új világ* tizenegyedik fejezetében bukkan fel újra. Újvilágbeli vendéglátói a Vadembert épp a Villamos Berendezések Gyárának egy kisebb üzemébe – a helikopterekbe szánt világítótesteket gyártó üzemszobába – viszik egy kis gyárlátogatásra. Mint a személyzetistől megtudjuk, itt minden munkafázist lehetőleg egyetlen, egypetéjű ikrekből álló „Bokanovszkij-csoport” végez el. S valóban:

Az összeszerelő üzemben két csapat Gamma-plusz törpe rakta össze a dinamókat. Két alacsony munkaszalag áll egymással szemben, közöttük kúszott a különböző alkatrészekkel megpakolt szállítószalag. Negyvenhét szőke hajú törpe áll szemben negyvenhét barna hajú törpével; negyvenhét pisze orr negyvenhét horgas orral; negyvenhét csapott áll negyvenhét előreugró állkapoccsal. Tizennyolc tökéletesen egyforma, Gamma-zöld egyenruhás, göndör, gesztenyebarna hajú lány vizsgálta meg az összeszerelt gépeket, melyeket aztán harmincnégy kurta lábú, balkezes, Delta-mínusz férfi ládába pakolt, és végül hatvanhárom kék szemű, lencszőke és szeplős féldióta Epsilon az odakint várakozó teherautókra és kamionokra rakott. (186. *oldal*)

Ügyes, bólinthat a költség- és munkaerő-hatékonyság feltétlen tiszteletére nevelt mai olvasó. Nem így a Vadember, aki az okosan magyarázó HR-menedzsert faképnél hagyva „hirtelen elrohant, és egy rododendronbokor mögött vadul öklendezni kezdett” (183. *oldal*). Huxley reakciója sem lehetett nagyon más azon a borús birminghami napon.

A birminghami, billinghami és durhami példák hosszas sorolása, fontosságuk túlzott hangsúlyozása azonban félrevezető is lehet. Bár a színhely többnyire London, a *Szép új világ* sem eredetét, sem a benne foglaltak érvényességét tekintve nem sajátlagosan angol világ. Kiruccanásai az angol iparvidék sivár tájaira ugyanis a kialakulóban lévő tömegtársadalmaknak csak *egyik* hátulütőjére, a tömegtermelés monotonizálásának veszélyeire hívták föl a szerző figyelmét – s az 1926-ban olvasott Ford-önéletrajz után még csak nem is először. A felhasználás, a nagy mennyiségben és olcsón előállított javak *fogyasztásának* el-tömegesedése, s az ebből adódó, ehhez kapcsolódó totális uniformizáció, az itt és most örömeit hajhászó konzumer-hedonizmus és a fogyasztói életérzést fenntartani és serkenteni hivatott, népbudító reklámpiac előretörése nem elsősorban honi jelenség volt a húszas-harmincas évek Angliájában. A Nagy Háborút minden tekintetben győzelemmel záró Amerika volt az az ország, ahol a háborús és a háború utáni konjunktúra lehetővé, a kijózanodást hozó recesszió gazdaságának újbóli felpörgetésére irányuló szándék pedig elengedhetetlenné tette, hogy a fogyasztás, mégpedig a puritán elődök által egykor mélyen megvetett *pazarló* fogyasztás legyen immár a legfőbb morális imperatívusz. Ezért, hogy a *Szép új világ* neoplavlovi kondicionáló termeiben a helyes társadalmi magatartás alapjait kialakítani hivatott nevelés – vagy inkább kezelés – során a természet szeretetét is ki-irtják az intézmény gondjaira bízott kisdedekből. „A kankalinnak és a tájnak ... egyetlen komoly hibája van: nem kell érte fizetni. A természet szeretete egyetlen gyárnak sem ad munkát” – magyarázza a Keltető és

Kondicionáló Központ igazgatója leendő kollégáinak (30. oldal). „Nem kell nekünk tű meg cérna, új ruhákat veszünk még ma. Nem kell nekünk tű meg cérna, új ruhákat veszünk még ma. Nem kell nekünk tű meg cérna...” – böfögik vissza a hipnopédia során gyermekkorukban beléjük sulykolt leckét a regény női szereplői a történet legkülönbözőbb pontjain (61. oldal). Hogy miért? Nos, mert „ha sokat öltesz, keveset költesz” (61. oldal). Akadályfutás című, 1931-es esszéjében Huxley így foglalta össze a lényegét:

A racionalizálás túltermeléshez vezetett, a túltermelés parancsolóan szükséges kompenzálása pedig a túlfogyasztást teszi elkerülhetetlenné. A gazdasági szükségből meg egy-kettőre erkölcsi erényt kovácsolnak, így a modern kori fogyasztó első számú kötelessége nem a fogyasztás visszafogása, mint volt az iparosodás előtti társadalmakban, hanem éppenséggel a minél nagyobb mérvű fogyasztás ... Az aszkézis nem polgárerény többé; a legfőbb társadalmi jó immár a mértéktelenség.*

A *Szép új világ*ban mindenre, így a szerelem-, válás-, család- és művelődéspótló tevékenységek összességére kiterjedő fogyasztói éthosszal kapcsolatos meghatározó élményeire Huxley még első, 1926-os amerikai útja során, konkrétan Kaliforniában –

San Franciscóban, mindenképpől Hollywoodban és Los Angelesben tett szert. Ez utóbbi kettőről eny-

---

* Huxley: „Obstacle Race” – idézi Krishan Kumar in *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*, 1987. 249. oldal. (A szerző fordítása.)

hén szólva vegyes benyomásokat szerzett. Bár nem vonhatta ki magát a filmipar központjára jellemző „harsány komikum, különcségek, vitalitás és vulgaritás” hatása alól, visszataszítóan üresnek találta lakóinak arra irányuló, legfőbb törekvését, hogy „jól érezzék magukat”. Mást persze aligha tehettek, hiszen a „Rettenetes Örömök Városában”, Los Angelesben „tilos a gondolkodás ... és a társalgás ismeretlen fogalom”. Hollywood zűrzavaros világában elképzelhetetlennek tartja a tartós megtelepedést, hiszen – mint majd a *Szép új világ* maga – olyan hely ez, ahonnan „nincs menekvés sehová”.* Ez utóbbi megjegyzés akár profetikusnak is tekinthető, s mindjárt két értelem-ben is. Mint egy 1927-es cikkében Huxley sokak, így Theodor Adorno szerint is helyesen megállapítja, amit a *Szép új világ*ban meggyőzően demonstrál: „Amerika jövőjét latolgtatva az emberi civilizáció jövőjét latolgtatjuk”.** A jövődőlés másik lehetséges értelmezése személyesebb természetű: Huxley életének egyik legfőbb iróniája, hogy a leveleiben és cikkeiben gyakran hangoztatott Amerika-ellenes érzelmei dacára tíz év múlva Amerikában, azon belül is Kaliforniában, mégpedig Hollywood közvetlen környékén telepedett le, és évtizedek múltán itt, Los Angelesben érte a halál is.

Mint már a *Szép új világ*ból és az életmű későbbi darabjaiból is kiolvasható, Huxley nem csak Amerika iránt viseltetett ellentmondásos érzelmekkel. A fogyasztói magatartás elburjánzásáért kárhozottat

---

* Huxley levelezéséből idézi Murray 182. oldal (A szerző fordítása.)

** Idézi Krishan Kumar 246. oldal (A szerző fordítása.)

gazdasági racionalizálás motorjául szolgáló tudományos-technikai haladás megítélésének kérdése már a húszas években is mélységesen megosztotta Huxley korának közvéleményét és a közvélemény alakításában döntő szerepet játszó értelmiséget. Huxley maga a humán- és a reáltudományok köré szerveződő „két kultúra” harcában egyáltalán nem képviselt mereven következetes álláspontot. Cikkei, esszéi és mindenekelőtt a *Szép új világ* elborzasztó jövőképeinek tanúsága szerint nagyon erős ellenérzésekkel viseltetett az üzemszerű elvek alapján szervezett „fordi” társadalom gépies embertelenségével szemben. Ugyanakkor egyértelműen humán elkötelezettségű kortársaival – a regényíró E. M. Forsterrel és D. H. Lawrence-szel, a filozófus Bertrand Russellel – ellentétben a „túloldal”, a természettudományok gyors fejlődését ujjongással fogadó és a technikai civilizáció további térnyerését szorgalmazó, az író H. G. Wells, a biológus J. B. S. Haldane, és a fizikus J. D. Bernal nevével fémjelzett „Tudomány és társadalom” mozgalom érvei iránt sem mutatkozott teljesen süketnek. Bár a *Szép új világ* őrei a természettudományok és a technika – az öröklődéstan, a viselkedés-lélektan, a farmakológia, a távközlés, a rakétatechnológia stb. – vívmányaira támaszkodva tartják fenn megdönthetetlennek tűnő hatalmukat, ugyanezek a Világellenőrök – Mustapha Mond és társai – mindent megtesznek, hogy a tiszta tudomány öntörvényű fejlődésében rejlő potenciális veszélyeket a kutatás szigorú cenzúrájával hatástalannítsák. A főgonosz így nem a tudomány mint olyan, hanem annak hataloméhes őrizői. Hogy a szórakozás, a közlekedés és általában a hétköznapok világában a fejlett technika igen pozitív szerepet is játszha-

tott írónk szemében, azt leginkább az életrajz további adalékai támasztják alá. A csillogó-villogó gépek iránti vonzalmát hajón, repülőgépen és méregdrága, nyitott piros Bugattiján a világot bejáró, mindenféle természetes és mesterséges tudatmódosító szerekkel – főként meszkalinnal és LSD-vel – kísérletező, s költéséges hóbortjainak anyagi fedezetét hollywoodi produkciók forgatókönyvének megírásával előteremtő Huxley hosszú élete példázza a legjobban. A baj tehát nem az eszközökkel – a tudománnyal és a technikával, mint olyannal –, hanem ezen eszközök emberellenes felhasználási módjával van.

Bár hiba lenne egy alkotói intellektus formálódását egyértelműen a leszármazás és a neveltetés külsőleges körülményeivel magyarázni, aligha elvitatható az a szerep, amit a családi környezet hatása játszott Huxley a tudománnyal kapcsolatos „felemás” nézeteinek kialakulásában. Herbalista édesapja ágán az író maga a XIX. századi Anglia egyik legjelesebb és legismertebb tudósának, az evolúciós tanok elismertetésében döntő szerepet játszó, már említett Thomas Henry Huxleynak volt unokája. Aldous édesanyja, Julia Arnold a Viktória-kor jeles költő-kritikusának, Matthew Arnoldnak unokahúga és a századforduló követő időszak talán legnépszerűbb angol írónőjének, Mrs. Humphrey Wardnak leánytestvére volt. Így egyfajta családi munkamegosztásnak is tekinthető, hogy Aldous a humán, míg kutatóbiológusnak tanult, majd fontos tudományszervező és tudománynépszerűsítő funkciói révén ismertté vált Julian bátyja a reál „vonalat” vitte tovább a Huxley családban. Más kérdés, hogy a fiatalon majdnem teljesen elvesztett, és később is csak részben helyreállt látása miatt az or-

vosi hivatásról lemondani kénytelen Aldous a természettudomány, ismeretterjesztő íróként is maradandót alkotó tudós bátyja pedig éppenséggel a humán kultúra iránti nyitottsággal kapcsolódott a családi hagyomány konkurens vonulatához.

Mindennek ismeretében nincs mit csodálkozni azon, hogy a *Szép új világ*ban a leghálásabb szerep az ördög szószólóinak jut. A reklámversikék formavilágát a közmondások és szállóigék gondolati struktúrájával hatásosan kombináló, szó szerint fülbemászó, hipnopédikus és önszuggesztív mantrák csakúgy, mint a Vadember és a Világellenőr közti nagy szembeállításakor az utóbbi, Mustapha Mond szájából elhangzó briliáns, cáfolhatatlannak tűnő érvek mind-mind a műegész és az írói pálya sugallta humansztikus értékrenddel szembenálló, technicista-szcientista filozófia képviselőinek pozícióját erősítik. Ha az olvasó nem is okvetlenül azzal teszi le a könyvet, hogy most azonnal pártot alapít a Szép Új Világ mielőbbi létrehozásáért, érteni véli, mire is gondolt az utópia műfajának neves kutatója, az amerikai Chad Walsh professzor egy hallgatója, mikor elképedt tanárával közölte, valamikor az ötvenes évek végén, hogy ő bizony nagyon is el tudná képzelni az életet Huxley szép új világában.* Ebben a világban kézzelfogható valósággá válik, ami az amerikai – meglehet össz-emberi – álomnak a Függelenségi Nyilatkozat ünnepélyes preambulumban még csak lehetőségként megfogalmazott ígérete. Immár nem a boldogság keresése, hanem – hála a korlátok közt is szédületes iramban

---

* Az eset részletes leírásával maga Chad Walsh szolgál *From Utopia to Nightmare* (1962) című könyvében (25. oldal).

fejlődő technikának és tudománynak – a boldogság maga válik minden ember elidegeníthetetlen jogává. Minden ember és minden asszony jogává, tehetnének hozzá a női egyenjogúság minden irányú kiterjesztését követelő olvasóval, a radikális feminista gondolat egynémely jeles amerikai képviselőjével. Elaine Baruch például a legnagyobb egyetértéssel olvasta Mustapha Mond szavait a monogám házasság, a családi élet és az anyaság lélekölő hatásairól, a politikai aktivista Shulamith Firestone pedig a mesterséges megtermékenyítésen túl a laboratóriumi magzatkihordás lehetőségének tudományos kimunkálásától várta a női nem biológiai felszabadítását, aminek fiktív, ám igen naturalisztikus technikai leírásával Marge Piercy szolgál *Nő az idő határán* (*Woman on the Edge of Time*, 1976) című politikai sci-fijében.

Dr. Walsh megehetősen naiv diákjával ellentétben e tudós nők jól ismerték Huxley politikailag „inkorrekt” megnyilatkozásait is, így aligha lehettek illúzióik a szerző valódi szándékait illetően. Firestone-ék pontosan tudták, hogy a *Szép új világ* számukra vonzó perspektívát felrajzoló részletei csakis a műegész szövetéből kiragadva, a valószínűsíthető szerzői szándék tudatos figyelmen kívül hagyásával olvashatók egy pozitív utópia részeiként. Mégis, a *Szép új világ* háború utáni első kiadásához írt előszavának tanúsága szerint Huxley már 1946-ra ráértett, hogy talán nincs minden rendben regénye lehetséges értelmezéseivel. Meglehet, túlságosan is megkönnyítette az ördög ügyvédjének, a boldogság- és hatalomféltő Mustapha Mondnak dolgát. Arra Huxley maga sem igen gondolhatott ugyan, hogy olvasói közt lesz majd, aki készséggel feladná jelenbeli lakhelyét egy, a Közép-

londoni Keltető és Kondicionáló Központ környékén található szép új címért, azt azonban sajnálattal kellett elismernie, hogy a regényének hőse, a Vadember csak egy eszelős utópia felszínes boldogsága és saját, primitív szülőfalujának mélységesen boldogtalan élete közül választhatott. Az „örület és az elmebaj” közti választás szabadsága pedig a maga groteszk humorával tán megmosolyogtató propozíció – az effajta, visszatekintve olcsónak látott hatásokat a már ötvenéves Huxley ifjúkori „éretlensége” számlájára írta –, de a „boldogtalanul éltek, míg meg nem haltak, és biza meg is haltak” fordulattal egyenértékű lezárás egy végső soron komikus regénynél aligha elfogadható befejezés.*

Ha érettebb fővel újraírhatta volna könyvét, Huxley egy harmadik, mint írja, „józan” lehetőséget is megadott volna Vademberének. A hős a szerző képzeletében kiigazított *Szép új világ* végén a futurisztikus és a primitív világ egyként ostoba végletei helyett egy jótékonyan anarchisztikus – értsd mindenféle hatalmi központ nélküli – közösségben élhetett volna hipermodern hazájukból száműzött barátaival inkább értelmes, mint felhőtlenül boldog életet szülőföldjén, az új-mexikói rezervátumban. Itt a „tudománnyal és a technikával úgy éltek volna, mint a sabbáth napjával, mely az emberért adatott s nem pedig fordítva, az ember a sabbathért”.** A humánus kompromisszumok ezen földi paradicsoma persze Huxley minden tiltakozása ellenére maga is utópia. Mert minek is ne-

---

* Huxley: „Foreword” – *Brave New World*, 1946/1977. 8. oldal (A szerző fordítása.)

** „Foreword” 9. oldal

vezhetnénk azt a helyet, ahol „a Vallás nem egyéb, mint az Emberi Lét Végső Céljának intelligens keresése, az immanens Taó vagy Lógosz és a transzcendens Istenség avagy Bráhma kutatása. Az itt uralkodó életfilozófia alapja egy Magasabb Haszonelvűség tana volna, melyben a Legnagyobb Boldogság elve a Legvégső Cél princípiuma alá rendelve létezhetne csak”.* Ennek, az itt még csak főbb vonalaiban felvázolt, misztikusan pragmatista utópiának racionális megalapozását Huxley a *Visszatérés a szép új világhoz* (*Brave New World Revisited*, 1958) című, a korábbi regény sötét próféciáit a jelen valóságával egybevető, nagy ívű esszéjében végezte el. Az elméleti okfejtés művészi kibontása innen már szinte csak egy lépés: társadalomjobbító elképzeléseinek plasztikus részleteit Huxley „zöld” szellemiségtől áthatott, radikálisan szabadságelvű tézisregényében, az 1962-ben megjelent *Szigetben* rajzolja fel. Ez már nem utópiaként is (félre)olvasható disztópia, hanem az, ami: pozitív jövőképet festő pozitív utópia. Eotopia. És persze nemlétező világ. Outopia.

Farkas Ákos

---

* Ugyanott